

KS. PIOTR TOMASIK
UKSW WARSZAWA
ORCID 0000-0001-9760-1416

ŹRÓDŁA KATECHEZY W DYREKTORIACH Z LAT 1971–2020

Jeden z rozdziałów adhortacji *Catechesi tradendae* św. Jana Pawła II nosi tytuł: *Cała katecheza czerpana u źródeł*. Traktuje on przede wszystkim o treści katechezy¹, stąd tematykę źródeł umiejscawia w ramach katechetyki materialnej. W oczywisty sposób odniesienie do treści nie może abstrahować od zagadnienia koncepcji i metody katechetycznej; zastrzeżenie to znajduje odzwierciedlenie zarówno w teorii katechetycznej, jak i w dokumentach katechetycznych: dyrektoriami i programach.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie ewolucji rozumienia źródeł katechezy po II Soborze Watykańskim. W pierwszej części postaram się ukazać złożoność zagadnienia źródeł katechezy, w drugiej omówię kolejno cztery dokumenty: *Ogólną instrukcję katechetyczną* z 1971 roku, *Dyrektorium ogólne o katechizacji* z 1997 roku, polskie *Dyrektorium katechetyczne* z 2001 roku oraz watykańskie *Dyrektorium o katechizacji* z 2020 roku. Na zakończenie postaram się sformułować postulaty dotyczące wdrażania tego ostatniego dokumentu.

Pojęcie źródeł katechezy

Zdaniem Emilio Albericha, źródłami katechezy nazywamy „te rzeczywistości lub miejsca, gdzie można znaleźć albo z których wypływa autentyczna treść przekazu katechetycznego”². Warto zwrócić uwagę na ową autentyczność. To określenie wskazuje zarówno na fakt, że źródła katechezy są swoistym depozytem, z którego można czerpać, jak i na to, że stanowią one gwarancję autentyczności i istotny czynnik odnowy, odzyskania tożsamości przez powrót do źródeł³. Można

¹ Zob. CT 26.

² E. Alberich, *Źródła katechezy*, w: J. Gevaert, K. Misiaszek (red.), *Słownik katechetyczny*, Warszawa 2007, s. 1018.

³ Tamże.

powiedzieć, że źródła katechezy pełnią rolę analogiczną do tej, którą pełnią miejsca teologiczne w teologii systematycznej⁴.

Jednak na zagadnienie źródeł katechezy można spojrzeć w nieco innym aspekcie. Skoro bowiem katecheza jest wychowaniem w wierze, źródła katechezy winny być ściśle odniesione do źródeł wiary. Tę kwestię poruszył w 1983 roku Joseph Ratzinger, odnosząc się do kryzysu katechezy. Zwrócił on uwagę na pewien szczegół historyczny, mianowicie, iż w XIII wieku „nikomu nie przychodziło do głowy, by Biblię nazywać objawieniem lub źródłem. Było tak nie dlatego, że Biblii nie szanowano, (...) przeciwnie, respekt wobec Biblii był bardziej bezwarunkowy i było jasne, że teologia nie może i nie powinna być niczym innym, jak tylko interpretacją Pisma”. Działo się tak, bo słowo *objawienie* odnoszono do aktu komunikacji ze strony Boga, niemożliwego do wyrażenia w słowach, ale też do ludzkiego aktu przyjęcia tej Bożej komunikacji. Pismo traktowano zatem jako *świadectwo Objawienia*, i w tym ujęciu źródłem było samo Objawienie, tak rozumiane, jak to opisano⁵.

W późniejszym okresie pojęcie źródeł zaczęto rozumieć szerzej. Pismo Święte pojawiło się jako jedno ze źródeł w ramach szeroko rozumianej Tradycji. Tradycja jednak przede wszystkim odnosiła się do dogmatu, czyli formy interpretacji Biblii⁶. Katecheza korzysta w istocie z czterech kryteriów, które pozwalają na adekwatne przepowiadanie wiary. Pierwsze kryterium stanowi Pismo Święte rozumiane jako jedność Starego i Nowego Testamentu. Drugie kryterium to wyznania wiary, w których Kościół wyrażał swą wiarę jednoznacznie i w sposób wiążący. Trzecim kryterium jest żywe Magisterium Kościoła, które pozwala na odnoszenie się do rodzących się dylematów, przed którymi stają wierzący. Wreszcie czwartym kryterium jest trwanie w prawdzie, konkretna wiara poszczególnych wspólnot kościelnych⁷. Te cztery kryteria odzwierciedlane są w katechezie w poszczególnych źródłach. Są one umiejscowione w czasie. Łączy je wspólny fundament. Otóż „w katechezie źródła historyczne trzeba zawsze rozpatrywać w ich związku z właściwym źródłem, z Bogiem działającym w Chrystusie”⁸. Takie chrystocentryczne ujęcie jest zasadnicze i jednocześnie bardzo katolickie. Jezus Chrystus bowiem żyje, jest Słowem, które stało się Ciałem, domaga się zatem pojmowania na sposób sakramentalny i eklezjalny, a nie literaturoznawczy.

W ten sposób dochodzimy do kwestii, która wiąże się ze źródłami i jednocześnie z zakresem wiary, mianowicie do struktury katechezy. Jej rozwój trwał przez stulecia. Używana obecnie struktura utrwałała się zwłaszcza dzięki rozwojowi

⁴ E. Alberich, *Le fonti della catechesis e il ruolo die catechismi*, w: E. Alberich, U. Gianetto (red.), *Andate e insegnate. Manuale di catechetica*, Torino 2002, s. 95.

⁵ J. Ratzinger, *Pośredniczenie wiary i źródła wiary*, w: J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. 9: *Wiara w Piśmie i Tradycji*, Lublin 2018, s. 831.

⁶ Tamże, s. 823nn.

⁷ J. Ratzinger, *Kryteria przepowiadania Ewangelii dzisiaj*, w: J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. 9, dz. cyt., s. 794n.

⁸ J. Ratzinger, *Pośredniczenie wiary i źródła wiary*, art. cyt., s. 832.

katechizmów, począwszy od końca średniowiecza poprzez czasy nowożytne aż po dziś. Na strukturę tę składają się najpierw jej cztery główne części: wyznanie wiary, sakramenty, Dekalog i Modlitwa Pańska. Roman Murawski syntetycznie ukazał, jak w średniowiecznych dziełach, które są pierwszymi katechizmami lub poprzedzają katechizmy, tworzy się struktura podobna do tej, której obecnie używa się w katechizmach⁹. Z kolei Joseph Ratzinger stwierdza wręcz, że struktura ta „sięga aż do powstania Kościoła”, co uzasadnia faktem, iż „w swoich katechizmach Luter stosował ją z równą oczywistością, co autorzy «Catechismus Romanus». Było to możliwe, gdyż nie mamy tu do czynienia ze sztuczną systematyzacją, lecz z zebraniem niezbędnego pamięciowego materiału wiary, który zarazem odzwierciedla elementy życia Kościoła”¹⁰. Chodzi zatem o strukturę wiary, o to, co w wierze Kościoła jest istotne – to właśnie tworzy treść katechezy.

Joseph Ratzinger, wspominając prace nad *Katechizmem Kościoła Katolickiego*, przypomniał dylemat, jaki stanął przed autorami projektu katechizmu. Pojawiło się bowiem wiele propozycji struktury. By dokonać prawidłowego wyboru, w zespole redakcyjnym postawiono sobie pytanie: „Co stanowi o byciu chrześcijaninem? Katechumenat starochrześcijański swoje podstawowe elementy zaczerpnął z Pisma. Są to: wiara, sakramenty, przykazania, Ojciec nasz. Odpowiednio do tego istniały *traditio* i *redditio* symboli. (...) Wszystko to jawi się, być może, jako nieco zewnętrzne, ale prowadzi to do głębi tego, co istotne. Aby być chrześcijaninem, trzeba nauczyć się wierzyć; trzeba nauczyć się chrześcijańskiego sposobu życia (...); jako chrześcijanin trzeba nauczyć się modlić, a także włączyć się w misteria, w liturgię Kościoła. Wszystkie te cztery części są ze sobą ściśle powiązane”¹¹.

Warto także zwrócić uwagę na pewien szczegół, który można znaleźć w *Katechizmie Rzymskim* wydanym po Soborze Trydenckim, a który przypomina Joseph Ratzinger. Otóż cztery części wspomnianego *Katechizmu* są określane także jako „miejsca interpretacji Biblii”¹². Takie ujęcie jest bardzo obiecujące, jeśli chodzi o współczesne rozumienie katechezy. Ma ona czerpać z Biblii rozumianej nie jako samoistne dzieło literackie, podlegające dowolnym, a przynajmniej niekoniecznie religijnym zasadom interpretacyjnym, ale jako księga żywej wiary Kościoła,

⁹ R. Murawski, *Geneza i rozwój katechizmu w Kościele katolickim*, w: T. Panuś (red.), *W co Kościół wierzy i z czego żyje. W 10. rocznicę opublikowania Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Kraków 2004, s. 164n; R. Murawski, *Historia katechezy*, w: J. Stala (red.), *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, Tarnów 2010, s. 72n. Szerzej na ten temat zob. W. Osiał, *Historia katechizmu. Geneza i rozwój katechizmu w Kościele katolickim od I do XVI wieku*, Warszawa 2013; R. Murawski, *Historia katechezy*, cz. 2, t. 1: *Katecheza w średniowieczu*, Warszawa 2015.

¹⁰ J. Ratzinger, *Pośredniczenie wiary i źródła wiary*, art. cyt., s. 833. Podobnie uzasadnia kwestię genezy podziału *Katechizmu* na części J. Bagrowicz, *Katechizm na trudne czasy*, Włocławek 1995, s. 14n.

¹¹ J. Ratzinger, *Droga do Katechizmu Kościoła Katolickiego*, w: J. Ratzinger, „Opera omnia”, t. 9, dz. cyt., s. 897n.

¹² Por. J. Ratzinger, *Pośredniczenie wiary i źródła wiary*, art. cyt., s. 834.

odnoszona do wyznania wiary, do rzeczywistości łaski, do moralnej odpowiedzi człowieka na Boże powołanie oraz do modlitwy.

Zatem pojęcie źródeł katechezy nie może abstrahować od kwestii treści katechezy. Te treści prowadziły do stworzenia bardziej lub mniej szczegółowej siatki wymiarów katechezy. Zgodnie z definicją, stworzoną przez Romana Murawskiego na podstawie wczesnej myśli posoborowej, wymienić można trzy wymiary (elementy) katechezy „harmonijnie ze sobą powiązane: biblijny, teologiczny i egzystencjalny”¹³. Z kolei w opracowaniu zredagowanym przez Mieczysława Majewskiego można wyróżnić tych wymiarów znacznie więcej: biblijny, eklezjologiczny, liturgiczny, moralny, eschatologiczny, historyczny, ekumeniczny, religiologiczny, kulturowy i egzystencjalny¹⁴.

Warto jednakże nadmienić, że sprowadzanie źródeł katechezy jedynie do źródeł treści nie jest prawidłowe. W adhortacji *Catechesi tradendae* ta kwestia jest bardzo mocno zaakcentowana: „Mówić o Tradycji i Piśmie Świętym jako o źródle katechezy to podkreślać, że powinna być ona przepełniona i przeniknięta myślą, duchem i postawami biblijnymi, i ewangelicznymi przez stały kontakt z samymi tekstami, ale także przypominać, że katecheza będzie o tyle bogatsza i skuteczniejsza, o ile odczytywać będzie słowa według myśli i ducha Kościoła”¹⁵. Ten punkt widzenia pojawia się w późniejszych dokumentach katechetycznych, o czym będzie jeszcze mowa. Źródła katechezy odnoszą się najszerzej do treści, ale też wpływają na koncepcję katechezy oraz jej metodę.

Źródła katechezy i pojęcia pochodne w poszczególnych dyrektorjach

Ogólna instrukcja katechetyczna

Zagadnienie źródeł w *Ogólnej instrukcji katechetycznej* zostało ujęte lapidarnie. Zagadnieniu temu dokument poświęca jeden akapit. Źródła katechezy związane są wprost z treścią, którą można znaleźć „w Słowie Bożym, pisany lub przekazywanym”, które stanowi źródło główne. Pomocniczymi źródłami są orzeczenia Magisterium Kościoła, liturgia, życie Kościoła, zwłaszcza świętych, nieskażone wartości moralne istniejące w społeczności ludzkiej.

Instrukcja podkreśla konieczność zachowania w przekazywaniu treści katechezy kryterium chrystocentryzmu¹⁶. Wśród innych tego rodzaju kryteriów są także teocentryzm trynitarny¹⁷ oraz nastawienie antropologiczne¹⁸. Prezentowane w ka-

¹³ R. Murawski, *Istotne funkcje katechezy*, „Horyzonty Wiary” 29(1996), s. 6.

¹⁴ Por. M. Majewski (red.), *Podstawowe wymiary katechezy*, Kraków 1991.

¹⁵ CT 27.

¹⁶ DCG 45.

¹⁷ Tamże 41.

¹⁸ Tamże 42.

techezie prawdy winny być uporządkowane hierarchicznie¹⁹, a tajemnica zbawienia odniesiona do historii, stając się historią zbawienia konkretnego człowieka²⁰.

W komentarzach do tego dokumentu kwestia źródeł była często traktowana pobieżnie. Zwracano uwagę na kerygmat, pomijając miejsca, skąd on wypływa²¹. Niekiedy zwracano uwagę na dwa, proponowane przez ruch kerygmatyczny, źródła katechezy: Pismo Święte i liturgię²², co odpowiadało ujęciu autorów, ale nie zostało podkreślone przez samą *Instrukcję*. Warto jednakże zauważyć, że to bardzo ambitne kerygmatyczne nastawienie, dążące do prawdziwej reformy przepowiadania wiary, wyraziło się w Polsce w *Ramowym programie katechizacji* oraz programie szczegółowym, opublikowanych w tym samym roku, co *Ogólna instrukcja katechetyczna*²³. Wydaje się zatem, że problem ograniczonego prezentowania zagadnienia źródeł nie leżał w braku koncepcji, lecz w tym, iż sprawa treści była w stadium rozwoju: poprzednie modele katechezy bardzo mocno skupiały się na elementach treściowych związanych z teologią systematyczną, stąd bierze się pewna powściągliwość w prezentowaniu zagadnienia źródeł. Prawdopodobnie obawiano się, by znowu systematyka nie zastąpiła samego pomysłu głoszenia kerygmatu. Zmieni się to w następnych latach, gdy głoszenie kerygmatu stanie się czymś naturalnym.

Dyrektorium ogólne o katechizacji

W *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* wskazane jest jedno źródło katechezy. Jest nim słowo Boże, zawarte w świętej Tradycji i Piśmie Świętym²⁴. Dokument odwołuje się do pojęcia objawienia zapisanego w soborowej konstytucji *Dei verbum*²⁵, a przetransponowanej na grunt katechetyczny przez Jana Pawła II w adhortacji *Catechesi tradendae*²⁶. Jednocześnie, poza owym pierwszorzędym źródłem katechezy, *Dyrektorium* wymienia źródła pomocnicze²⁷, wskazując czasowniki oddające czynność „pobierania treści” ze Słowa Bożego w poszczególnych działaniach katechetycznych. Tymi pomocniczymi źródłami są: zmysł wiary, poddany przewodnictwu Magisterium Kościoła, który służy medytowaniu i głębszemu rozumieniu słowa Bożego, następnie liturgia, w której słowo Boże jest głoszone,

¹⁹ DCG 43.

²⁰ DCG 44.

²¹ Por. J. Tarnowski, *Chrześcijańskie posłannictwo*, w: W. Kubik (red.), *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, t. 1, Warszawa 1985, s. 55.

²² W. Kubik, *Główne akcenty w katechezie po Soborze Watykańskim II*, w: W. Kubik (red.), *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, t. 1, dz. cyt. s. 214n.

²³ Kwestię tę wyjaśnia szerzej R. Czekalski, *Recepcja nurtu kerygmatycznego w katechezie polskiej*, „Studia Katechetyczne” 8(2012), s. 41nn.

²⁴ DOK 94n.

²⁵ Por. KO 10.

²⁶ Por. CT 27.

²⁷ Nomenklatura ta użyta jest w DOK 96.

słuchane, przeżywane, komentowane, dalej życie Kościoła, w całej jego historii, zwłaszcza świadectwo świętych, w którym słowo Boże jaśnieje, refleksja teologiczna, która pozwala wzrastać w rozumieniu słowa Bożego, wreszcie autentyczne wartości religijne i moralne w społecznościach ludzkich i różnych kulturach, w których można dostrzec „ziarna słowa”²⁸.

Przy okazji omawiania źródeł, *Dyrektorium ogólne o katechizacji* wskazuje na ich język oraz kryteria przedstawiania orędzia. Język kształtowany jest przez „dokumenty wiary”, wobec których katecheza jawi się jako „żywa tradycja” ich prezentowania. Dokumenty te to: „perykopy biblijne, teksty liturgiczne, pisma Ojców Kościoła, wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego, symbole wiary, świadectwa świętych i refleksje teologiczne”²⁹. Nie jest trudno przyporządkować poszczególne dokumenty do źródła podstawowego lub któregoś ze źródeł pomocniczych.

Z kolei kryteria wskazują na sposób korzystania ze źródeł. Autorzy dokumentu połączyli w pięć par³⁰ następujące kryteria: chrystocentryzm z wymiarem trynitarnym³¹, zbawczy charakter orędzia z wymiarem wyzwolenia³², eklezjalność orędzia z jego charakterem historycznym³³, wymóg inkulturacji Ewangelii z integralnością³⁴, wreszcie konieczność przedstawiania orędzia jako organicznego i uporządkowanego hierarchicznie z jednoczesnym podkreśleniem, że jest ono znaczące dla osoby ludzkiej³⁵. W ujęciu tym widać wyraźnie dążenie do zachowania równowagi między wiernością Bogu i człowiekowi, konkretne wprowadzenie w życie zasady, którą ujął Jan Paweł II w encyklice *Redemptor hominis*: „Drogą Kościoła jest człowiek”³⁶. Słowo Boże jest wypowiedziane do człowieka, jego życie i problemy z nim związane nie są w katechezie jakimiś dodatkowymi elementami, ale stanowią centrum. Odniesienie tego centrum do Chrystusa, do Boga, pozwala na wskazanie najważniejszego zagadnienia dla człowieka, a może lepiej powiedzieć: jedynie ważnego problemu – zbawienia.

Zasygnalizowana uprzednio myśl, że źródła katechezy winny być rozpatrywane nieco szerzej, aniżeli wyznacza to kontekst treści orędzia, znajduje dopełnienie w normach *Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, które przypominają o konieczności inspirowania się katechezy pedagogią Bożą³⁷, nazywając katechezę „pedagogią w akcie wiary”, co generuje taki dobór metody, by prowadziła ku syntezie „pełnego

²⁸ DOK 95. Zob. Z. Marek, *Zbawcze orędzie w posłudze katechetycznej*, w: A. Hajduk (red.), *Katecheza Kościoła w świetle „Dyrektorium ogólnego o katechizacji”*, Kraków 1999, s. 113nn.

²⁹ DOK 96.

³⁰ DOK 97.

³¹ DOK 98nn.

³² DOK 101nn.

³³ DOK 105nn.

³⁴ DOK 109nn.

³⁵ DOK 114nn.

³⁶ RH 14.

³⁷ DOK 143.

przyłgnięcia człowieka do Boga i treści orędzia chrześcijańskiego”³⁸. Dokument jednoznacznie podkreśla, że tradycja katechizmów nie odnosi się jedynie do treści, lecz „wpływa na aktualną katechezę Kościoła, ubogacając ją tak w jej koncepcji, jak i w jej treściach”. I zaraz potem wymienionych zostaje „siedem podstawowych elementów”, które kształtują katechezę, noszące nazwę „siedmiu kolumn katechezy”. Są to trzy etapy opowiadania historii zbawienia, czyli Stary Testament, życie Jezusa Chrystusa i historia Kościoła oraz odpowiadające poszczególnym częściom *Katechizmu Kościoła Katolickiego* cztery filary wykładu: symbol wiary, sakramenty, Dekalog i Modlitwa Pańska³⁹. W ten sposób słowo Boże inspiruje nie tylko treść, ale metodę katechezy, bowiem katecheza uznająca słowo Boże za źródło nie powinna nigdy przeciwstawiać sobie nawzajem metody i treści⁴⁰.

Polskie Dyrektorium katechetyczne

Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce powstało jako wyraz wypełnienia polecenia zawartego w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji*⁴¹. Jego powstanie wiąże się najpierw z obradami II Polskiego Synodu Plenarnego, które nie przyniosły oczekiwanych rezultatów zarówno z tego powodu, że jego uchwały nie podjęły całościowo zagadnienia katechezy, jak i z tego, że metodologia obrad była zaprzeczeniem zasad synodalności, bowiem chaos panujący w opracowywaniu owych uchwał w fazie końcowej zaowocował wydaniem zbioru, który nie jest spójny, zawiera wiele powtórzeń, ale też dyrektyw sprzecznych ze sobą. Dlatego potrzebne było podjęcie inicjatywy przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski. Po dwóch latach prac odpowiednich zespołów zrealizował ten zamysł bp Kazimierz Nycz, przewodniczący Komisji do 1999 roku. W pracach tych chodziło nie tylko o wypełnienie polecenia *Dyrektorium ogólnego*, ale także o to, by trafnie opisać i zaprogramować polską katechezę po dziesięciu latach nauczania religii w szkole⁴². Celem tego dokumentu było dostosowanie polskiej katechezy do norm ogólnokościelnych i znalezienie odpowiedzi na wyzwania, jakie stawiała sytuacja w Polsce⁴³.

³⁸ DOK 144.

³⁹ DOK 130.

⁴⁰ Por. DOK 149.

⁴¹ DOK 282.

⁴² Szerzej na temat powstawania dokumentu zob. P. Tomasiak, *Powstanie i ewolucja polskich dokumentów katechetycznych w latach 2001-2010*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 1(2013), s. 148; P. Tomasiak, *Polskie dokumenty katechetyczne dwudziestopięcioletnia 1990-2015*, w: M. Zajac (red.), *XXV lat nauczania religii w polskiej szkole. Między nadzieją a rzeczywistością*, Lublin 2015, s. 42nn.

⁴³ Szerzej na temat założeń dokumentu zob. R. Murawski, *Polskie „Dyrektorium katechetyczne”*, w: A. Offmański (red.), *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, Szczecin 2004, s. 214n.

Zagadnienie źródeł katechezy jest w polskim *Dyrektorium* ujęte bardzo podobnie, jak w *Dyrektorium ogólnym*, przy czym polski dokument kwestie te omawia w ramach rozdziału zatytułowanego *Natura katechezy*, nie zawężając ich jedynie do treści. Wymienione zatem zostaje źródło katechezy, jakim jest „słowo Boże zawarte w świętej Tradycji i Piśmie Świętym”, a także miejsca, gdzie słowo Boże można odnaleźć (w *Dyrektorium ogólnym* mowa jest w tym miejscu o źródłach pomocniczych). Wskazane są także za *Dyrektorium ogólnym* dokumenty wiary⁴⁴, a także siedem kolumn katechezy jako „elementy kształtujące katechezę”⁴⁵. Polskie *Dyrektorium* podkreśla bardzo mocno integralność treści katechezy, powtarzając za adhortacją *Catechesi tradendae* zasadę, iż „żadnemu katechecie nie wolno własną powagą dzielić dziedzictwa wiary na to, co on uważa za ważne i nieważne, aby potem jednego nauczać, a drugie przemilczać”⁴⁶. Wreszcie kryteria, wedle których winno być przekazywane w katechezie „integralne orędzie ewangeliczne” są powtórzone za *Dyrektorium ogólnym o katechizacji*⁴⁷.

Reasumując, warto podkreślić, że polskie *Dyrektorium katechetyczne* zawiera wiele rozwiązań wynikających z sytuacji polskiej i wypracowanych przez polską katechetykę zarówno na gruncie teoretycznym, jak i praktycznym, ale jednocześnie bardzo poważnie traktuje głos Kościoła powszechnego. To wyraz dążenia, by treść katechezy, która wyraża wiarę Kościoła, była wspólna i jednocześnie wierna Panu, który jest jedynym Panem Kościoła.

Dyrektorium o katechizacji

Opublikowane w 2020 roku watykańskie *Dyrektorium o katechizacji* wpisuje się, wedle deklaracji zapisanej w samym dokumencie, „w dynamikę rozwijania i kontynuacji wcześniejszych dokumentów”, mianowicie *Ogólnej instrukcji katechetycznej* oraz *Dyrektorium ogólnego o katechizacji*⁴⁸.

Schemat nowego dokumentu koncepcyjnego katechezy różni się nieco od poprzednich. W rozdziale pierwszym, poświęconym Objawieniu i jego przekazowi, *Dyrektorium* cytuje fragment adhortacji Benedykta XVI *Verbum Domini* i stwierdza, że „Słowo Boże [zawarte w żywej Tradycji Kościoła i Piśmie Świętym] przemawia do nas (...) jako natchnione świadectwo Objawienia, które (...) stanowi najwyższą regułę wiary i główne źródło ewangelizacji. Słowu Bożemu podporządkowane są

⁴⁴ PDK 32.

⁴⁵ PDK 33.

⁴⁶ CT 30; por. PDK 35.

⁴⁷ PDK 36.

⁴⁸ DK 6. We wstępie do dokumentu abp Rino Fisichella zwrócił uwagę, że punktem odniesienia dla *Ogólnej Instrukcji Katechetycznej* było nauczanie soborowe, dla *Dyrektorium ogólnego o katechizacji* – *Katechizm Kościoła Katolickiego* (i może warto byłoby dodać, że również adhortacja Jana Pawła II *Catechesi tradendae*), zaś dla *Dyrektorium o katechizacji* – adhortacja papieża Franciszka *Evangelii gaudium*.

wszystkie inne źródła”⁴⁹. Zasadnicze jednak wyszczególnienie i omówienie źródeł katechezy znaleźć można w rozdziale drugim, poświęconym tożsamości katechezy. Są to następujące, wymienione oddzielnie, lecz przeznaczone do koniecznego traktowania we wzajemnym powiązaniu⁵⁰ źródła: Słowo Boże w Piśmie Świętym i Tradycji⁵¹, Magisterium Kościoła⁵², liturgia⁵³, świadectwo świętych męczenników⁵⁴, teologia⁵⁵, kultura chrześcijańska⁵⁶ oraz piękno⁵⁷. Wart podkreślenia jest fakt, że omówienie poszczególnych źródeł wychodzi poza dotychczasowy model ujmowania źródeł tylko na płaszczyźnie treści, a same źródła są ujmowane także w kontekście koncepcji katechezy.

Porównując przywołane zestawienie z analogicznym, zapisanym w *Dyrektorium o katechizacji*, zauważyć można najpierw to, że święte

Słowo Boże zostało ukazane jako jedno ze źródeł. Należy jednakże brać pod uwagę wcześniejszą refleksję, iż jest ono nadrzędne wobec wszystkich innych źródeł. Pewna formalna niezręczność nie przekłada się w tym wypadku na zmianę merytoryczną. Następnie warto zaznaczyć, że ze źródeł katechezy w nowym *Dyrektorium* usunięto zmysł wiary. Zmiana ta jest o tyle dziwna, że pomija nie tylko nauczanie ostatniego Soboru, który potwierdził nieomyślność zmysłu wiary całego ludu Bożego⁵⁸, ale także nauczanie papieża Franciszka, który w adhortacji *Evangelii gaudium* stwierdza: „Lud Boży jest święty dzięki namaszczeniu [Ducha Świętego], które czyni go nieomyślnym «in credendo», co powoduje, że każdy chrześcijanin jest misjonarzem w takiej mierze, w jakiej spotkał się z miłością Boga w Chrystusie Jezusie”⁵⁹. Z kolei życie Kościoła, jak wskazuje *Dyrektorium o katechizacji*, będące podrzędnym źródłem katechezy, w *Dyrektorium o katechizacji* zostaje zredukowane do jednego aspektu, mianowicie świadectwa świętych i męczenników. Co prawda życiem Kościoła jest także teologia i kultura chrześcijańska, które to źródła nowe *Dyrektorium* omawia, jednak brak tu jest odniesienia do całościowego spojrzenia na Kościół.

Związane ze źródłami katechezy kryteria przedstawiania treści zostały w *Dyrektorium o katechizacji* omówione w rozdziale piątym, poświęconym pedagogii wiary. Jest to znak szerszego spojrzenia, aniżeli miało to miejsce w *Ogólnej instrukcji katechetycznej* oraz *Dyrektorium ogólnym o katechizacji*, które zagadnienie

⁴⁹ DK 27; por. DV 18.

⁵⁰ DK 90.

⁵¹ DK 91n.

⁵² DK 93n.

⁵³ DK 95nn.

⁵⁴ DK 99n.

⁵⁵ DK 101.

⁵⁶ DK 102nn.

⁵⁷ DK 106nn.

⁵⁸ Por. KK 12.

⁵⁹ EG 119n.

kryteriów ściśle przyporządkowały zagadnieniu treści. W nowym dokumencie jest inaczej, co wynika w ogóle z jego logiki, z patrzenia na zagadnienie źródeł nie tylko w kontekście katechetyki formalnej, ale także fundamentalnej. Głoszenie orędzia ewangelicznego odbywa się zatem w ramach każdej funkcji katechezy, nie tylko nauczania, ale też wychowania, wtajemniczenia i ewangelizacji. Można też nadmienić, że to ujęcie jest bliskie intuicji zawartej w polskim *Dyrektorium katechetycznym*.

Kryteria głoszenia orędzia ewangelicznego w kontekście pedagogii wiary są następujące: trynitarne i chrystologiczne⁶⁰, historiozbawcze⁶¹, prymatu łaski i piękna⁶², eklezjalności⁶³, wreszcie jedności i integralności wiary⁶⁴. Porównując te kryteria z wymienionymi przez *Dyrektorium ogólne o katechizacji* warto zauważyć, że pojawiło się kryterium łaski i piękna, natomiast zabrakło, przynajmniej na poziomie pobieżnej lektury, kryteriów orędzia wyzwolenia, historycznego charakteru katechezy, inkulturacji, czystości oraz organiczności i hierarchii prawd. Wnikliwsza lektura pozwala zauważyć, że kryteria orędzia wyzwolenia oraz historycznego charakteru katechezy zostały włączone do kryterium historiozbawczego, zaś kryterium organiczności i hierarchii prawd do kryterium jedności i integralności wiary. Dokument unika jednak związania tego ostatniego kryterium z czystością doktrynalną. Z kolei inkulturacja omówiona jest w nieco innym kluczu. Stanowi ona jedną z podstawowych zasad pedagogii wiary⁶⁵, jest więc, jak należy rozumieć, czymś ważniejszym od owych kryteriów. W części trzeciej *Dyrektorium*, traktującej o katechizacji w Kościołach partykularnych, inkulturacji poświęcony jest cały rozdział jedenasty⁶⁶. To ostatnie przesunięcie jest bardzo logiczne, bowiem inkulturacja dokonuje się nie na poziomie centralnym, lecz lokalnym.

Warto też zauważyć, że zagadnienie kolumn katechezy przeniesione zostało w *Dyrektorium o katechizacji* do rozdziału czwartego, poświęconego formacji katechetów. Nadto zostały one uzupełnione o „podstawowe elementy nauczania Kościoła dotyczące głoszenia Ewangelii i katechezy”⁶⁷. Uzupełnienie to jest uzasadnione nowym kontekstem omawiania tego materiału. Jednak samo przeniesienie zagadnienia w to właśnie miejsce może sugerować, iż systematyczność samej katechezy, ciągle wskazywanie na etapy historii zbawienia i filary wykładu nie są dowartościowane. To w kontekście nieco innego formułowania źródeł katechezy jest logiczne, ale tym bardziej może niepokoić.

⁶⁰ DK 168nn.

⁶¹ DK 171nn.

⁶² DK 174n.

⁶³ DK 176.

⁶⁴ DK 177n.

⁶⁵ DK 165.

⁶⁶ DK 394nn.

⁶⁷ DK 144.

Postulaty

Zaprezentowana ewolucja zmian odnoszących się do źródeł katechezy i zagadnień pochodnych pozwala na sformułowanie kilku postulatów.

Po pierwsze, zauważa się trwałą zmianę w kierunku pojmowania źródeł katechezy szerzej aniżeli tylko elementu treściowego. Wynika to ze słusznego dążenia do przewyciężenia dualizmu metody i treści, a także integrowania ze sobą poszczególnych zadań katechezy.

Po drugie, *Dyrektorium o katechizacji* nakazuje przejrzenie krajowych wytycznych dotyczących katechezy, w polskim wypadku *Dyrektorium katechetycznego*. Zmiana dokumentu podstawowego winna być poprzedzona wnikliwą analizą sytuacji katechezy⁶⁸. Przez analogię do nowego dokumentu katechetycznego dla Kościoła powszechnego, oznacza to, że należy zachować to, co cenne, co się sprawdziło, a zmienić odważnie i jednoznacznie to, co stanowi niepotrzebny balast przeszłości. Konieczne jest jednak uprzednie rozeznanie, co z przeszłości jest balastem, a co skarbem.

Po trzecie, nastawienie katechezy na nową ewangelizację, co jest zauważalne w programowych dokumentach odnoszących się do nauczania religii w polskiej szkole, nie oznacza, że wolno zapomnieć o inkulturacji wiary. Bowiem pojęcie inkulturacji nie odnosi się tylko do rodzimych kultur krajów postkolonialnych, ale w polskich warunkach powinno być odniesione do polskiej tradycji, religijności, tego, co cenne. Katecheza nie może przekazywać globalistycznego *puddingu* dla ludzi niewkorzenionych we własne społeczeństwo, ale ma w kontekście wielkiej kultury, której jesteśmy w Polsce spadkobiercami, służyć mocniejszemu przyłgnięciu do Chrystusa w wierze katolickiej.

Słowa kluczowe: źródła katechezy, słowo Boże, Biblia, Tradycja, dyrektoria katechetyczne

Summary

The article presents the evolution of understanding of the catechesis sources after the Vatican Council II. In the first part the author shows the complexity of catechesis sources and in the other discusses four documents: *General Catechetical Directory* of 1971, *General Directory for Catechesis* of 1997, *Polish Catechetical Directory* of 2001 and *Vatican Directory for Catechesis* of 2020. Closing the article the author formulates the postulates on the implementation of the last document.

Keywords: Catechesis sources, God's word, the Bible, the Tradition, catechetical directories.

⁶⁸ DK 413.

Riassunto

L'articolo mostra l'evoluzione della cognizione delle fonti della catechesi dopo il Concilio Vaticano II. Nella prima parte l'autore presenta la complessità della questione delle fonti della catechesi, nella seconda mette in disamina successivamente i quattro documenti: *Istruzione generale di catechesi del 1971*, *Direttorio generale per la catechesi del 1997*, *Direttorio polacco per la catechesi del 2001* e *Direttorio vaticano per la catechesi del 2020*. Per concludere, formula presupposti riguardanti l'attuazione di quest'ultimo documento.

Parole chiavi: fonti della catechesi, Parola di Dio, Bibbia, Tradizione, Direttori catechetici

Bibliografia

- Alberich E., *Le fonti della catechesis e il ruolo die catechismi*, w: Alberich E., Gianetto U. (red.), *Andate e insegnate. Manuale di catechetica*, Torino 2002, s. 95-102.
- Alberich E., *Źródła katechezy*, w: Gevaert J., Misiaszek K. (red.), *Słownik katechetyczny*, Warszawa 2007, s. 1018-1021.
- Bagrowicz J., *Katechizm na trudne czasy*, Włocławek 1995.
- Czekalski R., *Recepcja nurtu kerygmatycznego w katechezie polskiej*, „*Studia Katechetyczne*” 8(2012), s. 35-46.
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* (24 XI 2013).
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae* (16 X 1979).
- Kubik W., *Główne akcenty w katechezie po Soborze Watykańskim II*, w: Kubik W. (red.), *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, t. 1, Warszawa 1985, s. 208-220.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* (20 VI 2001).
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (15 VIII 1997).
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Ogólna instrukcja katechetyczna* (11 IV 1971).
- Majewski M. (red.), *Podstawowe wymiary katechezy*, Kraków 1991.
- Marek Z., *Zbawcze orędzie w posłudze katechetycznej*, w: Hajduk A. (red.), *Katecheza Kościoła w świetle „Dyrektorium ogólnego o katechizacji”*, Kraków 1999, s. 93-121.
- Murawski R., *Geneza i rozwój katechizmu w Kościele katolickim*, w: Panuś T. (red.), *W co Kościół wierzy i z czego żyje. W 10. rocznicę opublikowania Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Kraków 2004, s. 153-171.
- Murawski R., *Historia katechezy*, cz. 2, t. 1: *Katecheza w średniowieczu*, Warszawa 2015.
- Murawski R., *Polskie „Dyrektorium katechetyczne”*, w: Offmański A. (red.), *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, Szczecin 2004, s. 211-216.
- Osiał W., *Historia katechizmu. Geneza i rozwój katechizmu w Kościele katolickim od I do XVI wieku*, Warszawa 2013.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji* (23 III 2020).
- Ratzinger J., *Kryteria przepowiadania Ewangelii dzisiaj*, w: J. Ratzinger, „*Opera omnia*”, t. 9: *Wiara w Piśmie i Tradycji*, Lublin 2018, s. 794-807.

Ratzinger J., *Pośredniczenie wiary i źródła wiary*, w: J. Ratzinger, „Opera omnia”, t. 9: *Wiara w Piśmie i Tradycji*, Lublin 2018, s. 820-839.

Tomasik P., *Powstanie i ewolucja polskich dokumentów katechetycznych w latach 2001-2010*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 1(2013), s. 145-158.

O autorze

Ks. Piotr TOMASIK – ksiądz diecezji warszawsko-praskiej, profesor nauk teologicznych w zakresie katechetyki, dziekan Wydziału Teologicznego UKSW, profesor i kierownik Katedry Katechetyki Fundamentalnej i Materialnej UKSW, wykładowca WSD Diecezji Warszawsko-Praskiej, konsultor Komisji Wychowania Katolickiego i Rady Naukowej oraz koordynator Biura Programowania Katechezy przy Konferencji Episkopatu Polski, wiceprezes Warszawskiego Towarzystwa Teologicznego, przewodniczący Komitetu Głównego Olimpiady Teologii Katolickiej.